

# O VEBEROVOJ SLOVNICI LATINSKOJ ZA MALE GIMNAZIJE (1872.)

---

ŽELJKA BRLOBAŠ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje  
Ulica Republike Austrije 16, HR – 10000 Zagreb  
zbrlobas@ihjj.hr

UDK: 811.163.42(091)  
Pregledni članak  
Primljen: 1. 3. 2019.  
Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2019.

---

U ovom radu predmet je analize *Slovnica latinska za male gimnazije* iz 1872. (odnosno drugo izdanje *Latinske slovnice za nižu gimnaziju*, 1853.) Adolfa Vebera Tkalčevića prema dvjema temeljnim odrednicama. U prvoj se od njih navodi struktura i sadržaj slovnice s ciljem uočavanja sadržajnih sličnosti i razlika u odnosu na izdanje iz 1853. godine, a pritom se posebice supostavljaju sadržajne sličnosti organizacije gramatičkoga teksta s Veberovom *Slovnícom hrvatskom za srednja učilišta* (1871.), objavljenom samo godinu dana prije Veberova drugoga izdanja latinske slovnice. U drugoj se odrednici analize propituju definicije pojmova temeljnih gramatičkih kategorija u okviru triju osnovnih razina gramatičke analize (glasoslovlja, oblikoslovlja i sintakse) u odnosu na Veberovu hrvatsku slovnice i prvo izdanje latinske slovnice. Zaključuje se da Veberovi prinosi u opisu latinskoga jezika u odnosu na hrvatski metajezik, hrvatsko gramatičko nazivlje i poimanje temeljnih gramatičkih kategorija pripadaju i jezikoslovnim prinosima povijesti gramatikografije hrvatskoga jezika.

KLJUČNE RIJEČI:  
*hrvatski jezik, Slovnica latinska za male gimnazije (1872.), Slovnica hrvatska za srednja učilišta (1871.), Adolfo Veber Tkalčević*

## 1. UVOD

Adolfo Veber Tkalčević, osim gramatika hrvatskoga jezika koje su vrsnoćom obilježile hrvatsku gramatikografiju u 19. stoljeću,<sup>1</sup> autor je školske gramatike latinskoga jezika. Prvo izdanje *Latinske slovnice za nižu gimnaziju* objavljeno je 1853. (ponovljeno izdanje 1865. godine).<sup>2</sup> Već se prema naslovu uočava da je gramatika latinskoga jezika pisana hrvatskim jezikom. Što se tiče samoga gramatičkoga teksta, metajezik je gramatike u cijelosti hrvatski, osim dakako latinskih oprimjerenja, ali je pritom i svakomu oprimjerenju od jedne latinske riječi dodan prijevod na hrvatski. U kontekstu propitivanja nastanka gramatika latinskoga jezika u 19. st. Šime Demo smješta Veberovu latinsku slovnicu između Grigelyeve gramatike s početka stoljeća koja joj je prethodila i gramatike Ivana Pavca (*Latinska slovnica*, Zagreb, 1881.), zaključujući da je “bila silno važan korak u osuvremenjivanju nastave gramatike, a dakako i u promicanju narodnoga jezika u nastavi”, posebno istaknuvši i to da je *Latinska slovnica za nižu gimnaziju* “prva gramatika koja je bila i na hrvatskome i suvremena i koja je obuhvaćala i morfologiju i glavninu sintakse” (Demo 2007: 41).

Međutim, 1872. Veber u Zagrebu objavljuje *Slovnice latinsku za male gimnazije*, gdje je u naslovnici navedeno: “drugo popravljeno izdanje”. Gramatika je pisana hrvatskim jezikom, prerađena je i sadržajno proširena u odnosu na *Slovnice* iz 1853. (ponešto izmijenjena i u naslovu), a gramatička su pravila o hrvatskom jeziku u tekstu latinske gramatike znatno reducirana. Izdanje gramatike istoga naslova (*Slovnica latinska za male gimnazije*) i nepromijenjena sadržaja objavljeno je 1877. godine. Izdanja 1872. i 1877. smatramo drugim i trećim izdanjem u odnosu na *Latinsku slovnicu za nižu gimnaziju* (1853.) i njezino ponovljeno izdanje 1865. godine.

U ovom radu s kroatističkoga stajališta predmet je analize *Slovnica latinska za male*

<sup>1</sup> Hrvatskomu devetnaestom stoljeću u odnosu na jezik, kulturu i politiku akad. Josip Bratulić nedavno je posvetio monografiju u kojoj su u trima temeljnim cjelinama predmet analize ilirski pokret i hrvatski narodni preporod, nacionalne institucije i ličnosti od kojih se, uz npr. F. Kurelca, Lj. Gaja, I. Mažuranića, J. J. Strossmayera, A. Starčevića, M. Mesića, I. Črnčića, V. Jagića, I. Krstitelja Tkalčića, I. Milčetića i dr., neizostavno navode i temeljne pojedinosti o Adolfu Veberu Tkalčeviću (usp. Bratulić 2018), analizom čije se latinske gramatike pisane hrvatskim jezikom daje prinos akademikovima jezikoslovnim istraživanjima posvećenim temama vezanim uz hrvatsko 19. stoljeće.

<sup>2</sup> Latinska je gramatika u novijim istraživanjima, osim u monografijama o Veberovu jezikoslovnom djelovanju u Pranjković (1993, 2005), predmetom analize u člancima npr. u Demo (2007) i Brlobaš (2018). U prvom se članku, između ostaloga, propituje nastanak tipa gramatike latinskoga jezika i pokazuje uspostava toga tipa u tri faze tijekom 19. stoljeća, i to od Grigelya, preko Vebera do Pavecove latinske gramatike. U drugom se članku posvećuje pozornost Veberovoj latinskoj gramatici (1853.) s kroatističkoga stajališta analiziranjem triju osnovnih modela gramatičkoga opisa (metakomentara) kojima se u polaznom tekstu latinske školske gramatike pokazuju Veberova gramatička promišljanja o hrvatskom jeziku.

*gimnazije* iz 1872. (tj. drugo izdanje *Latinske slovnice* iz 1853.) prema dvjema temeljnim odrednicama. U prvoj se od njih navodi struktura i sadržaj slovnice s ciljem uočavanja sadržajnih sličnosti i razlika u odnosu na izdanje iz 1853. godine. Međutim, Veber je svojom jezikoslovnom ostavštinom zadužio gramatikografiju hrvatskoga jezika posebice *Skladnjom ilirskoga jezika* (1859.) sredinom 19. stoljeća, a u drugoj polovici *Slovnícom hrvatskom za srednja učilišta* (1871.), koja je objavljena samo godinu dana prije Veberova izdanja *Slovnice latinske za male gimnazije*. Usporedbom se uočava sadržajna sličnost organizacije gramatičkoga teksta u izdanju latinske slovnice 1872. u odnosu na prvo izdanje hrvatske slovnice. Prema drugoj se odrednici analize propituju definicije pojmova temeljnih gramatičkih kategorija u okviru triju osnovnih razina gramatičke analize (glasoslovlja, oblikoslovlja i sintakse) u odnosu na Veberovu hrvatsku slovnice i izdanje latinske slovnice 1853. godine.

Tijekom analize koristi se deskriptivna metoda s ciljem opisa zadanih odrednica u polaznome tekstu latinske gramatike iz 1872. pisane hrvatskim jezikom, a pritom se primjenjuje i metoda usporedbe u odnosu na hrvatsku slovnice.

## 2. O SADRŽAJU SLOVNICE LATINSKE ZA MALE GIMNAZIJE

Izdanje Veberove gramatike latinskoga jezika 1872. u odnosu na ono iz 1853. razlikuje se ponajprije i tiskarskim slogom, brojem stranica i strukturiranjem poglavlja, potpoglavlja i odjeljaka. Tako  $LS_{1853}$  ima ukupno 365 stranica, a  $SL_{1872}$  ukupno 128 stranica.<sup>3</sup> Dok su u  $LS_{1853}$  označeni samo glavni naslovi gramatičkih cjelina, u  $SL_{1872}$  tekst je strukturiran s više podnaslova i označen obrojčanim odjeljcima, kao i u *Slovnici hrvatskoj*. Pritom je sam gramatički tekst puno pregledniji i jasniji, što korisniku omogućuje lakše služenje gramatikom, a dodana je stranica s preglednim popisom sadržaja.

Osnovna sadržajna razlika između izdanja 1853. i 1872. u tome je što je dodano poglavlje o opisu latinskih glasova (*glasoslovlje*), što smatramo izravnim utjecajem sadržaja *Slovnice hrvatske*. Veber je u  $LS_{1853}$  strukturirao dva osnovna dijela, morfologiju (*rečoslovlje*) i sintaksu (*skladnja*), uključivši u morfologiju i osnove latinske tvorbe riječi. Tvorbu latinskih imenica, pridjeva i glagola (i kratak osvrt na tvorbu priloga), na temelju dvaju tvorbenih načina izvođenja i slaganja, Veber u  $LS_{1853}$  opisuje u okvi-

<sup>3</sup> U tekstu se *Latinska slovnica za nižu gimnaziju* (1853.) označuje kraticom  $LS_{1853}$ , *Slovnica latinska za male gimnazije* (1872.) kraticom  $SL_{1872}$ , a *Slovnica hrvatska za srednja učilišta* (1871.) kraticom  $SH_{1871}$ . U citatima se uz kraticu navodi i broj stranice.

ru pojedinačnoga morfološkoga opisa navedenih vrsta riječi kao pripadnoga obilježja vrste, ali ne izdvaja tvorbu riječi u posebno gramatičko poglavlje kako je to učinio u SL<sub>1872</sub>.<sup>4</sup> No, SL<sub>1872</sub> u okviru prvoga dijela odnosno *rečoslovja*, uz *likoslovje* i *tvorenje rečih* sadrži i *glasoslovje*, čime je s trima temeljnim dijelovima u potpunosti jednaka gramatičkim razinama opisa u *Slovnici hèrvatskoj* (1871.).

O sličnosti strukturiranja sadržaja prema sadržaju *Slovnice hèrvatske* pokazuje se na usporednom primjeru naslova pojedinih odjeljaka:

| <i>Slovnica latinska za male gimnazije</i> (1872.)                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <i>Slovnica hèrvatska za srednja učilišta</i> (1871.)                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Pojam i dèli slovnice                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Pojam i dèli slovnice                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <b>Dio pèrvi. Rēchoslovje. Odsēk I. Glasoslovje.</b><br>Slova<br>Izgovaranje slovah [...]                                                                                                                                                                                                                                                                   | <b>Dio pèrvi. Rēchoslovje. Odsēk I. Glasoslovje.</b><br>Slova<br>Tumačenje nēkih slovah i glasovah [...]                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>Odsēk II. Likoslovje.</b><br>Razdēlba rēčih<br>Samostavnik<br>Spol samostavnikah<br>Deklinacija samostavnikah [...]<br>Nepravilnici<br>Pridavnik i deklinacija mu<br>Stupnjevanje pridavnikah<br>Brojnik i vērsti njegove<br>Zaimena i vērsti njegove<br>Dēljenje glagoljah [...]<br>Nepravilni glagolji<br>Manjkavi glagolji<br>Neosobni glagolji [...] | <i>Odsēk II. Likoslovje.</i><br>Razdēlba rēčih<br>Samostavnik<br>Spol samostavnikah<br>Deklinacija samostavnikah [...]<br>Nepravilnici<br>Zaimena<br>Pridavnik i deklinacija mu<br>Stupnjevanje pridavnikah<br>Manjkavi pridavnici<br>Brojnik i njegove vērsti<br>Dēlitba glagoljah [...]<br>Neosobni glagolji<br>Nepravilni glagolji<br>Manjkavi glagolji [...] |
| <b>Odsēk III. Tvorenje rēčih.</b><br>Tvorenje samostavnikah<br>Tvorenje pridavnikah<br>Tvorenje glagoljah<br>Tvorenje prislova                                                                                                                                                                                                                              | <i>Odsēk III. Tvorenje rēčih.</i><br>Izvadjanje samostavnikah<br>– pridavnikah<br>– glagoljah<br>Sastavljanje rēčih<br>Naglasak izvedenih i složenih rēčih                                                                                                                                                                                                       |

<sup>4</sup> Veberova SL<sub>1853</sub> objavljena je nekoliko godina prije *Slovnice Hèrvatske* (1859.) u kojoj je Antun Mažuranić iscrpno opisao tvorbu riječi u hrvatskom jeziku, izdvojivši je u posebno poglavlje u okviru morfološkoga dijela gramatike. Prema Veberovu predgovoru u *Slovnici hèrvatskoj* (1871.) poznato je da je “nauk o tvorenju rēčih sastavljen po Mažuraniću, samo drugim redom” (naime, Mažuranić je npr. izvođenje imenica postavio prema tomu jesu li izvedene iz glagola, pridjeva ili imenica uspostavi viši popis pripadajućih sufikasa za svaku od navedenih triju skupina, dok je Veber za određeni sufiks ujedinio sve tri skupine).

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>Dio drugi. Skladnja.</b><br/> <b>Poglavlje I. O imenu.</b><br/> Slaganje predikata sa subjektom<br/> Slaganje atributa<br/> Slaganje zaimena odnosnoga i pokaznoga<br/> Poraba plurala<br/> Nominativ<br/> Vokativ<br/> Akuzativ<br/> Dativ<br/> Genitiv<br/> Ablativ<br/> Predlozi s akuzativom<br/> Predlozi s ablativom<br/> Predlozi s akuzativom i ablativom<br/> Pridavnici i brojnici<br/> Zaimena [...]<br/> <b>Poglavlje II. O glagolju.</b><br/> Djeljenje vremenah<br/> Vremena u glavnih izrekah<br/> Vremena u podređenih izrekah<br/> Načini<br/> Indikativ<br/> Konjunktiv u obće [...]</p> | <p><b>Dio drugi. Skladnja.</b><br/> <i>Odsěk I. Skladnja slaganja.</i><br/> Izreke i njihove vèrsti<br/> Slaganje predikata sa subjektom<br/> Slaganje atributa<br/> Slaganje dopunjujućega zaimena odnosnoga i pokaznoga<br/> <i>Odsěk I. Skladnja dělovanja.</i><br/> Nominativ<br/> Vokativ<br/> Akuzativ<br/> Dativ<br/> Genitiv<br/> Prepozicional<br/> Predlozi s genitivom<br/> – s dativom<br/> – s akuzativom<br/> – s prepozicionalom<br/> – s više padežah<br/> Predlozi sastavljeni<br/> Poraba pridavnikah<br/> Izvēstni i neizvēstni lik pridavnikah<br/> Poraba brojnikah<br/> Poraba zaimenah<br/> Sastavljene izreke<br/> Razdělba vremenah<br/> Značenje vremenah u podređenih izrekah<br/> Pasivne izreke<br/> Pojam i značenje načinah [...]</p> |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Iako je riječ o dvama jezičnim sustavima, latinskom i hrvatskom, koji se s gramatičkoga polazišta ne mogu uspoređivati u istovjetnosti pripadajućih gramatičkih kategorija i obilježja, strukturiranje gramatičkoga teksta pokazuje Veberovu dosljednost u nastojanju stvaranja svojevrsnoga gramatičkog sadržajnog obrasca primjenjiva i ustaljena za opis temeljnih gramatičkih razina – fonološke, morfološke i sintaktičke. Unatoč različitim jezičnim sustavima, na izdvojenim primjerima usporedbe sadržaja razvidna je istost ili sličnost u strukturiranju naslovljenih odjeljaka i predmeta njihova gramatičkoga opisa.

Dok se poglavlja o glasovima, oblicima i tvorbi riječi sadržajno podudaraju ili razlikuju ovisno o gramatičkim obilježjima dvaju jezičnih sustava, sintaktički je dio opisa u hrvatskoj slovnici strukturiran prema utvrđenomu modelu koji je Veber usustavio u *Skladnji* (1859.) podjelom sintaktičkoga opisa na *skladnju slaganja*, *skladnju dělovanja* i *skladnju poredanja*. U SL<sub>1872</sub> u sintaktičkom je dijelu uz sintaksu padeža i poraba

glagolskih vremena i načina te sintaksa složene rečenice postavljena u dva naslovljena odjeljka: *o imenu* i *o glagolju*.

Važnim sintaktičkim dijelom smatramo i opis veznika s indikativom u latinskom jeziku, no prema sadržaju taj je dio uvršten u naslovljeno *Dodatak I. k nauku o veznicih*, što slijedi odmah poslije gramatičkoga opisa latinskoga supina. U *Dodatku II.*, koji je sadržajno usporediv s dodatkom u LS<sub>1853</sub>, poglavlja su *Slovkoměrje*, *Stihotvorstvo*, *Rimski koledar*, zatim *Vaga*, *novci*, *měre* i *Kratice*.

Kao što je pokazala analiza, Veber u LS<sub>1853</sub> na pojedinim mjestima opisa gramatičkih pravila u latinskom jeziku usporedno navodi gramatička pravila svojstvena hrvatskomu jeziku.<sup>5</sup> Što se tiče SL<sub>1872</sub>, takvih je metakomentara znatno manje ili su u cijelosti izostali. Tako se prema prvomu modelu usporednoga opisa između gramatičkih kategorija ili gramatičkih pravila mjestimice navode tvrdnje koje se odnose na sličnosti ili razlike latinskoga prema hrvatskomu. U poglavlju o glasovima (koje je novo u ovom izdanju i obuhvaća opis: *slova*, *izgovaranje* i *měnjanje slovah*, *děljenje i měra slovakah*) najmanje je takvih usporedbi (isticanja autorska), npr.

“Glasnici se latinski izgovaraju kano i hěrvatski; *C* se pred *a*, *o*, *u* izgovara kano *k*, inače kano naše c” (SL<sub>1872</sub>: 2)

“Drugi se suglasnici izgovaraju kao naši” (SL<sub>1872</sub>: 3)

Zavinuti naglasak može stajati samo na dugih slovkah, a izgovara se kano i hěrvatski zavinuti (SL<sub>1872</sub>: 6).

U poglavlju o morfologiji izostavljeno je mnogo takvih usporednih tvrdnji u odnosu na LS<sub>1853</sub>. Tako je npr. tvorba imenica i pridjeva strukturirana prema latinskim sufiksima s definicijom tvorbenoga značenja, a u LS<sub>1853</sub> gotovo za svaki latinski sufiks<sup>6</sup> Veber navodi hrvatski, što je u SL<sub>1872</sub> zadržano, iako prema supostavljenomu navedenom primjeru hrvatske sufikse i izostavlja (isticanja autorska), npr.

<sup>5</sup> Veberovi gramatički metakomentari svrstani su u analizi u tri osnovna modela. Prvi je model usporednoga opisa sličnosti ili razlika pojedinih gramatičkih pravila u oba jezika. Drugi je model onaj u kojem Veber raspravlja o gramatičkom problemu svojstvenomu hrvatskom jeziku. Prema trećemu modelu uz gotovo svako navedeno gramatičko pravilo latinskoga jezika Veber objašnjava gramatičko pravilo u hrvatskom jeziku (Brlobaš 2018: 279).

<sup>6</sup> U LS<sub>1853</sub> naziv je sufiksa *dočetak*, a u SL<sub>1872</sub> *tvorka* kao i u SH<sub>1871</sub> u koju je Veber naziv uveo prema Mažuranićevoj slovnici.

| <i>Latinska slovnica za nižu gimnaziju (1853.)</i>                                                                                                                                                                                                                                                                | <i>Slovnica latinska za male gimnazije (1872.)</i>                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>“Dočetkom o r prave se iz prelaznih glagoljah samoštavnici mužkoga spola, naznačujući osobu, koja što čini. [...] <u>U našem se jeziku prave dočetkom ač ili telj</u>” (29)</p> <p>“Pridavnici na ālis i āris naznačuju svoj inu ili svojstvo imena; <u>u našem se jeziku prave dočetkom ski; it</u>” (45)</p> | <p>“Tvorkom <i>or</i> prave se <i>a)</i> iz supina prelaznih glagoljah samoštavnici, naznačujući osobu, koja što radi (<u>naški ač, telj</u>)” (105)</p> <p>“Tvorke <i>īus, īcus, īlis, ālis, āris</i> znače, da što kamo pada; n. p. <i>patr-ius</i>, otčinski [...]” (108)</p> |

Uz izdvojene usporedne primjere kojih je najviše zadržano u tvorbenom opisu u odnosu na cijeli morfološki dio u izdanju 1853., u SL<sub>1872</sub> najviše je usporednih komentara ostalo u sintaktičkim poglavljima gramatike. Veber je tako dijelove sintaktičkoga opisa smatrao i dalje nužno usporedivima prema naravi gramatičkih činjenica o kojima je riječ.

Primjeri drugoga modela opisa ispušteni su u cijelosti u SL<sub>1872</sub>, stoga se Veberovo neposredno kritičko i analitičko propitivanje pojedinih gramatičkih pravila hrvatskoga jezika nalazi jedino u prvom izdanju *Latinske slovnice* (Brlobaš 2018: 289). Jedan je od mogućih razloga ispuštanja eksplicitnih metakomentara usmjerenih na obilježja hrvatskoga jezika i kritički prikaz *Latinske slovnice za nižu gimnaziju* (poslije izdanja 1865.) u ocjeni F. Pongračića (1869: 4) koji škodljivim smatra što Veber uz pravila za latinski jezik opširno navodi i pravila za hrvatski jezik (Brlobaš 2018: 281).

U obilježje sadržajnih sastavnica Veberove SL<sub>1872</sub> ubrajamo npr. i metodički utemeljenu opasku prema kojoj Veber na kraju gramatičkoga opisa osnovnih obilježja gramatičkoga roda imenica u latinskom jeziku korisnicima gramatike, s ciljem olakšavanja usvajanja gramatičkih pravila, navodi sažeto stihovano pravilo:

1. u objašnjenju imenica mužkoga roda:

Muži, rijeke, vëtri i mëseci. // Mužkog spola ti mi jih izreci. (SL<sub>1872</sub>: 7)

2. u objašnjenju imenica ženskoga roda:

Žene, gradi, dëržave, otoci, // pak i stabla ženski su svëdoci. (SL<sub>1872</sub>: 7)

3. u objašnjenju imenica srednjega roda:

Deklinirat štono se nedaje, // srednjeg spola uvek ti ostaje. (SL<sub>1872</sub>: 8).

Prikaz izdanja Veberove latinske slovnice iz 1872. sastavio je J. Turoman 1875.

godine, kritički usmjeren uglavnom prema obilježjima opisa latinskoga jezika.<sup>7</sup> Potaknut prikazom Veber (1889 [1876]) objašnjava svoje metode i stavove prema pisanju latinskih slovnica za gimnazije, objašnjavajući pritom i metodu poučavanja latinskoga i hrvatskoga, kao i činjenicu da se latinska slovnica ne može prosuđivati bez obzira na hrvatsku (Veber 1889: 130–131). Iz toga u analizi proizlazi mogućnost, ali i potreba sadržajne usporedbe hrvatske i latinske slovnice.

### 3. OBILJEŽJA GRAMATIČKOGA OPISA

Analiza Veberove latinske slovnice iz 1872. s kroatističkoga stajališta temelji se na uporabi hrvatskoga gramatičkog nazivlja i Veberovim definicijama onih gramatičkih kategorija koje su na razini općega jezikoslovlja zajedničke latinskomu i hrvatskomu. U analizi su izdvojeni pojedini odabrani primjeri definicija.

Budući da je u prethodnom odjeljku naznačena sadržajna sličnost Veberove latinske slovnice u odnosu na prvo izdanje hrvatske slovnice, međusobno se uspoređuju sličnosti i razlike u odabranim i izdvojenim primjerima gramatičkih definicija.

U uvodnoj rečenici tvrdi se da je latinska slovnica nauk o pojedinim latinskim riječima i *cijelom govoru* i dijeli se na *rečoslovje* i *skladnju*. Takva dvojna podjela svojstvena je samo Veberovoj *Slovnici hèrvatskoj* (1871: 1) i Mažuranićevoj slovnici (1859: 1). Nadalje, “rečoslovje uči, kako se reči: 1. izgovaraju; 2. mēnjaju; 3. tvore” (SL<sub>1872</sub>: 1; SH<sub>1871</sub>: 1). Naziv *rečoslovje* obuhvaća dakle morfologiju u širem smislu uključujući i *glasoslovje*. *Likoslovje*, naziv svojstven Veberovoj latinskoj i hrvatskoj slovnici, predmetom opisa ima samo morfologiju u užem smislu kako je zadana u Mažuranić (1859: 1): “pregibanje rečih, t. j. sklonitbu, prispodobu i spregu” i “razdēljenje nepregibivih rečih iliti česticah”. Veber *likoslovje* definira kao “nauk o liku rečih” (SH<sub>1871</sub>: 23).<sup>8</sup>

Novo je poglavlje u SL<sub>1872</sub>, u odnosu na prvo izdanje, ono o glasovima (*glasoslovje*), što uz znatno reduciranje metajezičnih komentara smatramo najvećom sadržajnom razlikom između dvaju susljednih izdanja, prvoga i drugoga popravljenoga. Iako izdvojeno u samostalnu cjelinu, smješteno je u okvir morfološkoga opisa, tj. *rečoslovja* (kao i u *Slovnici hèrvatskoj*). Unatoč tomu što je opis raspodjele naslovljen cjelinom

<sup>7</sup> Podrobnije o Turomanovu prikazu v. Demo (2007).

<sup>8</sup> Pritom naziv *lik* objašnjava ovako: “Pěrvī zametak reči zove se korēn; n. p. *dh*. Od korēna postaje nēkom promēnom osnova, to jest: ono stanje reči, u kojem ona ne može stajati u savezu ili ođnošaju s drugom rečju; n. p. *duš*. Ako se osnovi doda nastavak, onda postaje lik, to jest: ono stanje reči, u kojem ona može stajati u savezu ili ođnošaju s drugom rečju; n. p. *duša čovječja, pod stolom*” (SH<sub>1871</sub>: 23).

*o glasovih i slovih*, tvrdi se da se “slova (se) dēle na glasnike i suglasnike” (1872: 1). Razvidno je da, kao i općenito u gramatičkim opisima 19. stoljeća, nije u potpunosti razlučeno i izdiferencirano poimanje glasova i slova, tj. i u Veberovu opisu latinskih glasova dolazi do njihove interferencije. Obilježja podjela glasova usporediva su s podjelom hrvatskih glasova, posebice s obzirom na fonološko nazivlje (isticanje autorsko), npr.:

“Prosti suglasnici dēle se na nēme i slitne; slitni jesu: *l, m, n, r*; ostali su nēmi” (SL<sub>1872</sub>: 2) ↔ “Suglasnici jesu po naravi: a) slitni: *l, m, n, r*. b) nēmi: svi ostali” (SH<sub>1871</sub>: 5)

“Nēmi se po govorilu dēle na gèrlene, zubne i ustne” (SL<sub>1872</sub>: 2) ↔ “Suglasnici jesu po organu: a) ustni: [...], b) zubni [...], c) jezični [...], d) nebni [...], e) gèrleni” (SH<sub>1871</sub>: 5)

Usporedba je moguća i u pojedinim naziva glasovnih promjena koje se odnose na samoglasnike i suglasnike. Tako u vezi sa samoglasnicima u LS<sub>1872</sub> Veber navodi *hijat, kontrakciju i eliziju*. Opisane su i suglasničke glasovne promjene *preglas, asimilacija i elizija* u latinskom. U kratkom osvrtu o naglasku u latinskom Veber kontrastivno opisuje izgovor u odnosu na hrvatski, npr. *oštri naglasak* “izgovara se, na kratkih slovkah kano hěrvatski težki, na dugih kano hrvatski oštri” (SL<sub>1872</sub>: 6).

Morfološko poglavlje latinske slovnice počinje odrednicom o vrstama riječi: “U latinskom jeziku ima tri vèrsti rěčih: imena, glagolji, čestice (*nomina, verba, particulae*)” (SL<sub>1872</sub>: 6). Takav je pristup trojnoj podjeli vrsta riječi svojstven Mažuranićevu gramatičkom opisu u *Slovnici* (1859.),<sup>9</sup> a Veber ga dalje nasljeđuje osim u latinskoj i u hrvatskoj slovnici gdje riječi *po liku* dijeli na promjenjive i nepromjenjive: “Proměnljive se dēle na imena i glagolje; neproměnljive se zovu čestice” (SH<sub>1871</sub>: 23). Nadalje, u SL<sub>1872</sub>: 6 “imena se dēle na samostavnike, pridavnike, brojnikе i zaimena”, a tako je i u *Slovnici hěrvatskoj* (1871: 23). Skupni naziv *ime*, koji obuhvaća navedene vrste riječi, jedno je od obilježja gramatičkoga opisa u 19. st. Imenice (*samostavnike*) Veber u obje gramatike dijeli na *imena obćenita* (*obća* u SH), *vlastita* i *skupna* “kojimi se već u singularu više osobah ili stvarih kano cělost naznačuje” (SL<sub>1872</sub>: 7; SH<sub>1871</sub>: 23). Izdvojena definicija zbirnih imenica primjer je minucioznoga gramatičkog promišljanja

<sup>9</sup> Mažuranić je naime već u *Temeljima ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* (1839.) uspostavio podjelu vrsta riječi uz koju je naznačio i onu na “osam verstih, koje se časti ili stranke govorenja (*partes orationis*) zovu”, no podjele na osam vrsta riječi i općega naziva *vrste riječi* nema u *Slovnici* (Brlobaš 2008: 179).

brojivosti gdje je semantička višebrojnost jedinki izražena gramatičkom jedninom.

Kategorija *padeža* u obje je gramatike opisana jednakim izrazom definicije: “Pa-deži naznačuju razne odnošaje, u kojih jedna misao stoji prema drugoj” (SL<sub>1872</sub>: 8; SH<sub>1871</sub>: 25)<sup>10</sup> i istim nazivima padeža, s razlikom u broju padeža (u latinskom šest – *nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, ablativ*, u hrvatskom sedam – bez ablativa uključivši *prepozicional* i *instrumental*).

*Nepravilnici* su i u latinskoj i u hrvatskoj slovnici u samostalnom odjeljku u popisu gramatičkoga sadržaja. U latinskoj slovnici “u nepravilnike u širem smislu idu: I. nesklonivi (indeclinabilia); II. manjkavi (defectiva) III. obilni (abundantia); IV. raznospolni (heterogenea)” (SL<sub>1872</sub>: 23). Značajno je to što je Veber prema navedenom modelu utvrđenu podjelu nepravilnika primijenio prvotno i u opisu hrvatskoga jezika u *Slovnici hèrvatskoj* (1871: 37)<sup>11</sup>. Riječ je o opisu *pluralia tantum* i *singularia tantum*, što je jedna od bitnih jezičnih sastavnica i u hrvatskom jeziku koja zahtijeva sustavan gramatički opis, kakav se teže može naći i u suvremenim gramatikama. Prethodno je A. Mažuranić pod pojmom *nepravilnih samostavnika* imenovao, opisao i razvrstao primjere *jedinstvenih* (*tantum singularia*) i *množtvenih* (*tantum pluralia*) riječi. Time je gramatički opis hrvatskoga jezika već sredinom 19. stoljeća dobio sustavan pristup promišljanju o *singularia/pluralia tantum* (pojedina je od navedenih promišljanja o toj gramatičkoj činjenici istaknuo i Babukić u *Ilirskoj slovnici*, 1854.) (Brlobaš 2008: 182).

Definicija pridjeva kao vrste riječi sadržajno je istovjetna u obje gramatike: “Pridavnici su imena, koja naznačuju svojstvo samostavnika” (SL<sub>1872</sub>: 27; SH<sub>1871</sub>: 45), s razlikovnim dijelom koji se odnosi na pojedini od jezika, npr.: “[...] imaju sva tri spola, a za svaki spol poseban dočetak” (SH<sub>1871</sub>: 45), odnosno “pridavnici imaju tri spola, nu svaki od njih neima za sva tri spola posebna dočetka. Zato se razlikuju tri reda pridavnikah” (SL<sub>1872</sub>: 27).

Broj kao vrsta riječi razumijeva se u obje gramatike pridjevom (*pridavničkim imenom, pridavnikom*), a više vrsta brojeva u odnosu na latinsku slovnici obuhvaćeno je u hrvatskoj slovnici (*glavni, redni, dèlni, množni, razmèrni*). Što se tiče metakomentara opširna rasprava o pojedinim problemskim pitanjima u vezi s brojevima u hrvatskom jeziku dana u LS<sub>1853</sub> (usp. Brlobaš 2018: 285–287) u cijelosti je izostala u SL<sub>1872</sub>.

<sup>10</sup> Pranjković (1998: 2) daje utemeljenu kritiku definicije padeža s obzirom na određene sastavnice definicije.

<sup>11</sup> U *nesklonive* nepravilnike Veber ubraja imenice “koje imadu u svih padežih jednak dočetak”, npr. doba, *manjkavi* su imenice koje nemaju ili sve padeže ili sva tri gramatička broja (Veber<sub>1871</sub>: 37), “obilni se zovu samostavnici, koji prave jedan ili više padežah na više načinah, i to ili po jednoj ili po više deklinacijah”, a *raznospolni* su imenice koje su u jednini jednoga, a u dvojini ili množini drugoga roda, npr. *oko* – *oči* (Veber<sub>1871</sub>: 38).

Definicija zamjenica ista je u hrvatskoj i latinskoj slovnici: “Zaimena rabe mēsto samostavnih imenah” (SL<sub>1872</sub>: 39; SH<sub>1871</sub>: 38). Istovjetna je i podjela zamjenica na *osobne, pokazne, upitne, odnosne* i *neopredēljene*, a osobne se zamjenice u obje gramatike razlažu na *samostavničke, pridavničke* (posvojne zamjenice) i *povratna osobna zaimena* (s povratnom zamjenicom *se* i povratno-posvojnomo zamjenicom *svoj*). Od vrsta zamjenica eksplicitno su u SL<sub>1872</sub>: 44 definirane *neopredēljene* koje označuju “osobu ili stvar, koje govornik točno nepozna” – u SH<sub>1871</sub>: 44: “... koje pisac ili nepozna točno, ili neće da je naznači”. Ispravljena sastavnica *govornik* u SL<sub>1872</sub> prema prethodnomu *pisac* bolje je i točnije gramatičko izrazno rješenje, no “u toj je definiciji, ali i u mnogim drugima, osobito zanimljivo spominjanje pisca (odnosno općenito govornika) jer to cijeloj Veberovoj sintaksi daje svojevršno ‘generativno’, pa čak i pragmatičko obilježje” (Pranjeković 1998: 2).

Definicije glagola kao vrste riječi nema u LS<sub>1872</sub>, a općenito se pristup opisu glagola i pripadajućih glagolskih kategorija razlikuje u odnosu na SH<sub>1871</sub>, što uvjetuje i razlikovna narav glagolskih obilježja u dvama jezičnim sustavima. Međutim, usporedbom dijelova opisa uviđa se da je pitanje pristupu glagolskim načinima – konjunktivu i potencijalu – u hrvatskom jeziku u SH<sub>1871</sub> na tragu latinske gramatike (kao uostalom i u tradicionalnim pristupima u gramatikama hrvatskoga jezika sve do 19. st.). U sintaktičkom dijelu *Slovnice hērvatske* objašnjenje pojma i značenja glagolskih načina stavljeno je u okvir *opredēljenih* i *neopredēljenih* glagola,<sup>12</sup> što je u morfološkom dijelu LS<sub>1872</sub> hiperonimski okvir za pripadajuća latinska glagolska vremena i načine, a u sintaktičkom dijelu gramatike za propitivanje pojma i značenja glagolskih načina.

Kategorija glagolskoga vida u opisu hrvatskih glagola Veberu je jedno od temeljnih obilježja, no u LS<sub>1872</sub>: 66 u usputnoj bilješci uz latinske nepravilnike prve konjugacije stoji napomena da “svaki naški glagolj može se naški prevesti i perfektivnim i imperf.”. U LS<sub>1853</sub>: 85 napomena je istoga sadržaja, ali su nazivi vidskih opreka *trajući* – *minući* glagoli.<sup>13</sup>

Na temelju pregledanih stranica popisa sadržaja u obje uspoređivane gramatike razvidno je da Veber i za latinski i za hrvatski jezični sustav u obzir uzima gramatičku

<sup>12</sup> “Kad glagolj sam sobom izriče, da nētko nēšto čini, zove se opredēljeni glagolj”, a “neopredēljeni glagolj niti je sam način niti ima načinah; jer sam sobom neizriče, da nētko nēšto čini, već samo u obće izriče činjenje” (SH<sub>1871</sub>: 165). Prema LS<sub>1872</sub>: 45–46, ako glagol što izriče, onda ima način, vrijeme, osobu i broj te se zato zove *opredēljeni*, a *neopredēljeni* ništa ne izriče, već pomaže što izreći (*infinitiv, gerundij, supin i participij*).

<sup>13</sup> U *Skladnji* (1859: 93) Veber upotrebljava nazive glagola u opreci, kao i u *Slovnici* (1871.) – *perfektivni* – *imperfektivni*, no hiperonimski je naziv za vidsku podjelu *trajanje čina* što kritički komentira Pranjeković (2005: 221).

analizu *nepravilnih, manjkavih*<sup>14</sup> i *neosobnih glagolja*. U SH<sub>1871</sub>: 73 *neosobni* su oni glagoli koji “neimaju osobnoga subjekta, to jest, koji nemogu stajati sa subjektom osobnoga zaimena: *ja, ti, on* itd., ter služe samo u 3. osobi singulara” i svrstani su opisom u tri skupine s pripadajućim primjerima i pojašnjenjima, što smatramo izvršnim gramatičkim prinosom u odnosu na suvremene gramatičke opise.

Kad je riječ o nepromjenjivim vrstama riječi koje Veber svrstava u skupinu *čestica*, u obje gramatike istovjetna je definicija priloga (*prislova*) kojom se iscrpno utvrđuje da prilozi “naznačuju svojstvo ili stališ glagoljah, pridavnikah i prislovah” (SL<sub>1872</sub>: 96; SH<sub>1871</sub>: 77).

Prema definicijama “predlozi naznačuju odnošaj među dvě misli” (SL<sub>1872</sub>: 99).<sup>15</sup> U obje se gramatike dijele na *razstavne* (“stoje i sami po sebi i zahtěvaju razne padeže”) i *nerazstavne*. U *Slovnici hěrvatskoj* izostaje u tekstu objašnjenje potonjih, dok se prema opisu i primjerima latinskih *nerazstavnih* (“koji rabe samo u sastavljenih rěčih”, SL<sub>1872</sub>: 100) uočava da je riječ o prefiksima. Definiciju prijedloga u *Skladnji* (1859.) Pranjkić (2005: 219) ubraja među izrazito uspjele, “iako se u njoj već osjeća utjecaj logičkih parametara (govori se o odnosima među *mislima*)”.

Definicija veznika kao vrste riječi ista je u obje gramatike: “naznačuju savez, u kojem stoje rěči i izreke jedna prema drugoj” (SL<sub>1872</sub>: 101; SH<sub>1871</sub>: 78), kao i njihova podjela na *uzporedne* (“koji vežu rěči i izreke jednake važnosti”) i *podredne* (“vežu podredjene izreke s glavnom” (SL<sub>1872</sub>: 101; SH<sub>1871</sub>: 78). Takva je dvojna podjela uspostavljena još u *Skladnji*, unutar koje se uvrštavaju određene vrste veznika (kao i u izdanjima latinske slovnice i SH<sub>1871</sub>). Pranjkić (2005: 208) se kritički osvrće na pripadnost mjesnih i uzročnih veznika nezavisnosloženim rečenicama. U LS<sub>1853</sub> mjesni su veznici svrstani u veznike zavisnosloženih rečenica, u SL<sub>1872</sub> i SH<sub>1871</sub> ne navode se u podjeli; uzročni veznici i u latinskim izdanjima i u SH<sub>1871</sub> svrstani su i u nezavisnosložene i zavisnosložene: primjeri su uzročnih nezavisnosloženih veznika *bo, jer, jerbo, što, jer da*, a zavisnosloženih *kad, budući da, što* (SH<sub>1871</sub>: 78, 79).

U SL<sub>1872</sub> uzvike kao vrstu riječi Veber naziva *umetci*, a u SH<sub>1871</sub> *uzkličnici*. U identičnim definicijama u obje gramatike ističemo dio u kojem Veber tvrdi da uzvici “nestoje s ostalim govorom u bližem savezu” (SL<sub>1872</sub>: 104; SH<sub>1871</sub>: 79), što je jedno od temeljnih kategorijalnih obilježja uzvika koji, iako imaju sintaktičku narav, uopće ne sudjeluju u sintaktičkim relacijama, nego su zapravo samo komunikacijske

<sup>14</sup> Primjeri su nepravilnih glagola u SH<sub>1871</sub> *biti, hotěti/htěti, moći i iti/ići*, a manjkavi su glagoli *velěti, gresti i dim*.

<sup>15</sup> U SH<sub>1871</sub>: 78: “... među dvě osobe, stvari ili misli”. Indikativno je da u latinskom opisu ispušta *osobe i stvari*.

jedinice.<sup>16</sup>

Iz sintaktičkoga dijela SL<sub>1872</sub> usporedno analiziramo samo nekoliko primjera definicija gramatičkoga opisa, usporedivih prema strukturnim obilježjima u oba jezična sustava. Objašnjenje je sintakse u obje gramatike isto: “Skladnja uči, kako se pojedine reči u izreku slažu ili skladaju, da odatle postane govor” (SL<sub>1872</sub>: 113; SH<sub>1871</sub>: 91), što prema *Skladnji* Pranjković (2005: 219) smatra izrazito uspjelom definicijom u kojoj je “naglašen (...) njezin sintagmatski karakter, istaknuta rečenica (*izreka*) kao središnja jedinica, a obuhvaćena su čak i pravila o ustrojstvu teksta (‘cijeloga govora’)”.

Usto, “izreka je misao, koja se rečmi očituje”, gdje je “subjekt (...) osoba ili stvar, o kojoj se što veli”, a “predikat je ona reč, kojom se o subjektu što veli”. Pranjković (2005: 220) na temelju istovjetne definicije subjekta u *Skladnji* zaključuje da se u njoj osjeća prevelik utjecaj logičkih parametara te da je subjekt definiran semantički, što bismo mogli primijeniti kao zaključak i na definiciju rečenice (*izreke*).<sup>17</sup> Uspjelijim, tj. spretnijim gramatičkim rješenjem smatramo Veberovu definiciju predikata.

Opis sintaktičke službe pridjeva u domeni *atributa* (“svaka pobliža oznaka subjekta, koja nije predikatom”, SL<sub>1872</sub>: 115; SH<sub>1871</sub>: 94), koji se dijeli na *epitet* i *apoziciju*, zadržan je u cijelosti istim izrazima definicija u obje gramatike.<sup>18</sup> Ponešto se u pristupu, opisu i podjeli razlikuje opis službe pridjeva u LS<sub>1853</sub>.

Prema analizi *Skladnje* definiciju infinitiva Pranjković (2005: 219) smatra izvanredno uspjelom, a potrebne gramatičke sastavnice definicije da “infinitiv izrazuje pojam koga čina obćenito, ter se u značenju približuje samostavniku abstraktnomu, od glagolja izvedenu” (SL<sub>1872</sub>: 181; SH<sub>1871</sub>: 172) Veber naznačuje u obje uspoređivane gramatike.

Veber u SH<sub>1871</sub>: 188 uspostavlja opću definiciju participa, iako naznačuje da u hrvatskom jeziku “češće stoje” *prislovi glagoljni (prelazniki, gerundiji)* o kojima podrobnije daje temeljna objašnjenja. U SL<sub>1872</sub> opis je participa jezično obvezujuće svojstven, a definiciju (gotovo identičnu u SH<sub>1871</sub>) izdvajamo kao primjer svrsishodnoga i cjelovitoga pristupa objašnjenju temeljnih sastavnica: “Participiji su po svojem obliku glagoljni pridavnici, te su razna spola i dekliniraju se kano i ostali pridavnici; no po značenju srodniji su glagolju nego ostali pridavnici, jer naznačuju trajanje, prošlost i budućnost činah, i zahtjevaju padeže, koje i glagolji, od kojih su postali” (SL<sub>1872</sub>: 188).

<sup>16</sup> Pritom su uzvici kao i vokativi posebne konstrukcije (rečenice posebnoga tipa) i ne mogu biti članovima rečeničnoga ustrojstva (Silić i Pranjković 2005: 259).

<sup>17</sup> “U najboljem slučaju možemo reći da je takvom definicijom rečenica određena sa psiholingvističkoga stajališta” (Pranjković 1998: 3).

<sup>18</sup> Narav i službu pridjeva opisuje Veber i u *Skladnji* (1859.). Pranjković (2005: 220–221) tvrdi da nije održivo Veberovo razlikovanje pridjeva kao atributa od pridjeva kao epiteta, a o propitivanju Veberove sintakse pridjeva na primjerima atributa i epiteta usp. i Vlastelić (2018).

#### 4. ZAKLJUČAK

*Slovnica latinska za male gimnazije* (1872.) A. V. Tkalčevića drugo je popravljeno izdanje u odnosu na *Latinsku slovnice za nižu gimnaziju* (1853. i ponovljeno izdanje 1865. godine). Analizom *Slovnice* utvrđeno je sadržajno podudaranje u strukturiranju gramatičkoga opisa latinskoga jezika prema sadržaju poglavlja u Veberovoj *Slovnici hrvatskoj za srednja učilišta* (1871). Iako je riječ o opisu dvaju različitih jezičnih sustava, Veber je prema svojem metodološki zadanu konceptu realizirao načelo približavanja metode učenja latinskoga i hrvatskoga jezika, ostvarujući to i na primjeru gramatičkoga opisa latinskoga jezika istodobnim kontrastivnim pristupom prema hrvatskomu jeziku u svojevrsnim metakomentarima. To je primjer ostvaraja njegova programatskoga načela “da se u slovnici hrvatskoga jezika razpravlja sve zajedničko i posebno hrvatsko gradivo, a u drugih slovnica samo posebno gradivo njemačkoga, latinskoga i grčkoga jezika istim načinom, riečmi i nazivljem” (Veber 1889: 130).

Prema Veberovoj napomeni da je u sklad doveo “hrvatsku i latinsku slovnice glede razdjelbe, definicijah i nazivlja” (Veber 1889: 130), analizom odabranih pojedinih definicija pojmova temeljnih gramatičkih kategorija u okviru triju osnovnih razina gramatičke analize u odnosu na Veberovu hrvatsku slovnice i prvo izdanje latinske slovnice utvrđene su međusobne sličnosti, ali i djelomične razlike. Novo je sadržajno poglavlje *Slovnice latinske za male gimnazije* (1872.) opis glasova u latinskom jeziku, a tvorba riječi izdvojena je u samostalnu cjelinu u odnosu na prethodno izdanje. Supostavljene definicije, najčešće vrsta riječi dijelova gramatike – imenica, zamjenica, pridjeva, brojeva i nepromjenjivih vrsta riječi, *rečoslovja*, *likoslovja*, *skladnje*, pokazuju izraznu i sadržajnu sličnost s neznatnim odstupanjima u odnosu na *Slovnice hrvatsku*. Izdvojeni primjeri definicija pojedinih gramatičkih kategorija potvrđuju Veberovu dosljednost u promišljanju onih elemenata i sastavnica u definiciji koji je određuju kao izrazito gramatičnu, točnu i preciznu.

Provedenom analizom zaključuje se da Veberovi prinosi u opisu latinskoga jezika u odnosu na hrvatski metajezik, hrvatsko gramatičko nazivlje i poimanje temeljnih gramatičkih kategorija pripadaju i jezikoslovnim prinosima povijesti gramatikografije hrvatskoga jezika.

## IZVORI

- LS<sub>1853</sub> = Veber (Weber), Adolfo. 1853. *Latinska slovnica za nižu gimnaziju*. Beč: Troškom c. k. uprave za razprodaju školskih knjigah kod sv. Anne u Ivanovoj ulici.
- VEBER (WEBER), Adol fo. 1865. *Latinska slovnica za nižu gimnaziju*. Beč: Troškom C. k. prodaonice školskih knjigah. Tiskom C. kr. dvorske i dèržavne tiskarne.
- SH<sub>1871</sub> = Veber, Adolfo. 1871. *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta*. Zagreb: Troškom spisateljevim.
- SL<sub>1872</sub> = Veber, Adolfo. 1872. *Slovnica latinska za male gimnazije*. Drugo popravljeno izdanje. Zagreb: Troškom spisateljevim, a slovi Lav. Hartmána i družbe.
- Veber, Adolfo. 1877. *Slovnica latinska za male gimnazije*. Treće izdanje. Zagreb: Dionička tiskara. Troškom spisateljevim, a slovi dioničke tiskarne.

## LITERATURA

- BARIĆ, Eugenija, Mijo LONČARIĆ, Dragica MALIĆ, Slavko PAVEŠIĆ, Mirko PETI, Vesna ZEČEVIĆ, Marija ZNIKA. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BRATULIĆ, Josip. 2018. *Hrvatsko devetnaesto stoljeće*. Hrvatska sveučilišna naklada – Državni arhiv u Pazinu: Zagreb.
- BRLOBAŠ, Željka. 2008. “Slovnica Hèrvatska Antuna Mažuranića”. Mažuranić, Antun. *Slovnica Hèrvatska. Za gimnazije i realne škole. Dio I. Rěčoslovje* [Pretisak izdanja iz 1859.]. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: 165–206.
- BRLOBAŠ, Željka. 2018. “Veberova gramatička promišljanja o hrvatskom jeziku u *Latinskoj slovnici za nižu gimnaziju* (1853)”. *Croatica: Časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, XLII/62: 279–294.
- DEMO, Šime. 2007. “Od Latinske slovnice do Latinske gramatike”. *Filologija* 49: 37–49.
- HAM, Sanda. 1998. “Pasivna rečenica u Veberovoj *Skladnji*”. *Riječki filološki dani 2*. Zbornik radova. Rijeka: Filozofski fakultet: 89–96.
- Jezikoslovne rasprave i članci* (F. Kurelac, B. Šulek, V. Pacel, A. V. Tkalčević). Prir. Ivo Pranjković. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
- JONKE, Ljudevit. 1971. “Veberova ‘Skladnja ilirskoga jezika’ – prva naša sintaksa”. *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska: 129–146.
- KOLENIĆ, Ljiljana. 1998. “Sklonidba imenica u Veberovoj i Lanosovićevoj gramatici”. *Riječki filološki dani 2*. Zbornik radova. Rijeka: Filozofski fakultet: 53–66.

- MAŽURANIĆ, Antun. 1839. *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*. Zagreb: Tiskom k. pr. nar. ilir. tiskarne Dra. Ljudevita Gaja.
- MAŽURANIĆ, Antun. 1859. *Slovnica Hèrvatska. Za gimnazije i realne škole. Dio I. Rječoslovje*. Zagreb: Troškom spisateljevim. [Pretisak Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2008.].
- PONGRAČIĆ, Franjo. 1869. "Opazke k Veberovoj latinskoj slovnici". *Izvēstje gimnazije varaždinske koncem školske godine 1869*. Varaždin: Tiskarski zavod Platzera i sina: 3–14.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 1992. "Gramatike Adolfa Vebera Tkalčevića". *Fluminensia* 4, 1: 113–119.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 1993. *Adolfo Veber Tkalčević*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 1998. "Adolfo Veber Tkalčević kao jezikoslovac (na primjeru definicija u *Skladnji ilirskoga jezika*)". *Riječki filološki dani* 2. Zbornik radova. Rijeka: Filozofski fakultet: 1–8.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 2005. "Adolfo Veber Tkalčević i njegova skladnja". Weber, Adolfo. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. [Faks. pretisak izd.]. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: 197–229.
- SILIĆ, Josip, Ivo PRANJKOVIĆ. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- STOLAC, Diana. 1998. "Sintaksa Adolfa Vebera Tkalčevića". *Riječki filološki dani* 2. Zbornik radova. Rijeka: Filozofski fakultet: 81–88.
- TAFRA, Branka. 1998. "Veberov i Babukićev gramatički model". *Riječki filološki dani* 2. Zbornik radova. Rijeka: Filozofski fakultet: 67–80.
- TUROMAN, Jovan. 1875. "Kritika. Slovnica latinska A. Vebera, ocena dra. J. Turomana. Slovnica latinska za male gimnazije napisao Adolfo Veber, kanonik zagrebački. Drugo popravljeno izdanje. U Zagrebu 1872". *Letopis Matice srpske* 117: 135–171.
- VEBER (WEBER) Tkalčević, Adol fo. 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Beč: U c. k. nakladi školskih knjigah. [Faks. pretisak izd., Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2005.].
- VEBER, Adolfo. 1889. "Kako treba pisati latinske slovnice za gimnaziju". [1876.] *Djela Adolfa Vebera zagrebačkoga kanonika*, sv. 5. Zagreb: Tiskom Dioničke tiskare: 121–156.
- VLASTELIĆ, Anastazija. 2018. "O Veberovoj sintaksi pridjeva: je li *hrabri Zrinski* hrabar, a *Aleksandar Veliki* velik?" *Od dvojbe do razdvojbe. Zbornik u čast profesorici Branki Tafri*. Zagreb: Ibis grafika: 463–475.

## ON WEBER'S SLOVNICA LATINSKA ZA MALE GIMNAZIJE (1872)

ŽELJKA BRLOBAŠ

### SUMMARY

This paper analyses two aspects of Adolfo Veber Tkalčević's *Slovnica latinska za male gimnazije*, a secondary school Latin grammar book from 1872 (the second edition of *Latinska slovnica za nižu gimnaziju*, 1853). The first lists the structure and content of the grammar to identify differences and similarities in content with the 1853 edition, with a particular focus on similarities in content with Veber's Croatian grammar, *Slovnica hrvatska za srednja učilišta* (1871), published just a year before the second edition of his Latin grammar. The second inquires into the definition of concepts in basic grammatical categories within the framework of the three basic levels of grammatical analysis (phonology, morphology, and syntax) as compared to Veber's Croatian grammar and the first edition of his Latin grammar. It is concluded that Veber's descriptions of Latin as compared to the Croatian metalanguage, grammatical terminology, and the conception of basic grammatical categories can be ranked among significant linguistic contributions to the history of Croatian grammatology.

### KEYWORDS:

Croatian language, *Slovnica latinska za male gimnazije* (1872), *Slovnica hrvatska za srednja učilišta* (1871.), Adolfo Veber Tkalčević

Ž. BRLOBAŠ • O WEBEROVOJ SLOVNICI LATINSKOJ ZA MALE GIMNAZIJE (1872.)

